

VAN FORT TOT VOETBAL:

Het Albertusfort en het Prins Albertpark als getuigen van de geschiedenis van Mariakerke (deel 1)

door Maxim INVERNIZZI

Inleiding.

Deze uiteenzetting handelt over twee belangrijke monumenten, gelegen in de wijk Mariakerke, doorheen de geschiedenis van Oostende. Het eerste deel behandelt het fort Sint-Albertus en het beleg van Oostende tijdens de Tachtigjarige oorlog. In het tweede deel wordt de geschiedenis van het Prins Albertpark nader besproken en blikken we terug op de periode van Leopold II tot de jaren '70. De opzet van dit werk is om aan te tonen dat Mariakerke een rol speelde in de geschiedenis van haar grote broer Oostende. Als inwoner van de wijk Mariakerke heb ik er specifiek voor gekozen om deze bekende plekken te bespreken omdat zij een duidelijke band hebben met deze wijk.

Oorspronkelijk was het de bedoeling het werk te beperken tot een geschiedenis van de plaats waar nu het voetbalstadion staat omdat men van idee was dat het fort daar ook heeft gestaan. Tijdens mijn onderzoek werd duidelijk dat dit niet het geval was, het stond iets westelijker dan het stadion. Daarom is de geografische afbakening wat aangepast naar Mariakerke. We beginnen dus in de 16de eeuw met het fort en eindigen in 1972 wanneer het (idee van het) Prins Albertpark helemaal verdween. Het Mariakerke van 1500 en 1972 zijn uiteraard heel verschillend, maar het grootste verschil is dat Mariakerke tot 1899 een onafhankelijke gemeente was (1). Het werd toen verdeeld tussen Oostende en Stene, dat later ook werd opgeslorpt door Oostende. Sindsdien is het een deel van Oostende.

Er is geprobeerd een zo'n wijd mogelijk arsenaal aan bronnen te gebruiken. De geschiedenis van de oorlog is vooral gebaseerd op mijn universiteitscursus Vroegmoderne Geschiedenis van professor René Vermeir. Voor het deel over het fort is vooral het uitstekende boek van Werner Thomas gebruikt. Voor het tweede gedeelte hebben we naast literaire bronnen ook gebruik gemaakt van archiefmateriaal. Wat archiefmateriaal betreft gaat dat dan vooral over gemeenterapporten en gemeenteraadsverslagen. Tijdens het werk is ook zoveel mogelijk geprobeerd om kaarten en foto's te gebruiken. Na elk deel is er een klein besluit en op het einde wordt er nog een algemeen besluit gevormd.

Als laatste wil ik iedereen van de Erfhoeders en Vormingplus bedanken voor de leuke en vooral leerrijke lessen. Het was een ervaring om nooit te vergeten. Het valt niet te beschrijven hoeveel ik, tot mijn eigen schaamte, niet wist en nu heb bijgeleerd over mijn eigen stad. De interesse voor de geschiedenis van mijn eigen woonplaats is zeker gegroeid.

1. Fort.

1.1. de Tachtigjarige oorlog (1568-1648) (2).

1.1.1. Oorzaken van de oorlog.

Er is niet één oorzaak van de Tachtigjarige opstand, ook wel de Nederlandse Opstand genoemd. Er zijn drie grote redenen: religieuze ontevredenheid, economische malaise en politiek ongenoegen. De voorgenoemde ergernissen samen hebben elkaar enorm beïnvloed en versterkt.

De Nederlanden (grotendeels het huidige Nederland, Frans-Vlaanderen, België en Luxemburg) werden al sinds het begin van de 16de eeuw geregeerd door de Habsburgse dynastie. De bekendste vorst uit deze familie was Karel V. Door dynastieke toevalligheden was hij onder andere koning van Spanje, keizer van het Duitse Rijk, koning van Napels en Heer der Nederlanden. Sinds 1556 regeerde zijn zoon Filips II over Spanje, Napels en de Nederlanden. Karels broer Ferdinand werd Duits keizer.

Filips was een devote katholiek en absoluut gekant tegen de nieuwe protestantse stromingen. Zeker in de Nederlanden, waar altijd al een vrij tolerant klimaat heerste (3), kregen deze nieuwe stromingen, waaronder het Calvinisme, veel aanhang. Filips wou dit onmiddellijk stoppen en verbood deze stromingen. Dit leidde tot conflicten en executies van "ketteren", wat dan weer leidde tot groot ongenoegen bij de bevolking. Het hele land raakte gedestabiliseerd.

De vele oorlogen (4) van Karel V tegen de Fransen hadden zijn rijk geruïneerd. In 1557 was Spanje bankroet. Ook de andere delen van het rijk, en zeker de Nederlanden, waren financieel compleet uitgeput. Filips II stond op slechte voet met de Engelsen en dat had verschrikkelijke gevolgen voor de Nederlanden. In 1563 besloten de Engelsen om de stapellaken in Antwerpen op te heffen. Deze stapellaken was een grote bron van inkomsten voor de stad. Antwerpen was de internationale verdeler van Engels laken en textiel. Het opschorten hiervan zorgde voor grote werkeloosheid en verlies van inkomsten, niet alleen in Antwerpen, maar in de hele regio. Daarbovenop was de winter van 1564-1565 abnormaal streng wat misoogsten en hongersnood tot gevolg had.

Op politiek niveau zorgde de autoritaire houding van Filips II ook voor problemen. Terwijl zijn vader goede relaties met de Nederlandse edelen, waaronder Willem van Oranje en de graven Egmond en Hoorn, onderhield, wou Filips absolute controle hebben. Beslissingen werden boven het hoofd van de edelen en zonder hun inspraak uitgevoerd. De edelen kaarten dit probleem aan en vroegen ook om het verzachten van de maatregelen tegen zogenaamde ketteren (het Smeekschift).

In 1566 brak in Steenvoorde, Frans-Vlaanderen, een kleinschalige opstand uit tegen de katholieke kerk (5). Deze golf van geweld vernietigde kerken en beelden en staat tegenwoordig bekend als de Beeldenstorm. De daders waren vooral calvinisten. De opstand verspreidde zich over de gehele Nederlanden en pas in 1567 kreeg Margaretha van Parma, die als landvoogdes Filips als heerser verving, weer controle over de situatie. Filips was woedend en voelde zich persoonlijk aangevallen. Hij zond de hertog van Alva met een groot leger om de orde te herstellen. Alva liet niet met zich sullen en maakte korte metten met de protesten. Een speciale rechtbank, de Bloedraad, veroordeelde 8000 mensen tot de dood. Velen konden vluchten, zoals Willem van Oranje, maar 1000 anderen, waaronder de graven Egmond en Hoorn, werden geëxecuteerd. Alvas onverbidelijke en drastische aanpak leidde tot een grote, algemene opstand.

1.1.2. Het verloop van de oorlog.

Het verloop van de oorlog wordt meestal in drie delen verdeeld. De eerste fase loopt van 1568 tot 1595 en bevat vooral de pogingen van de Spanjaarden om terrein terug te winnen, de tweede fase loopt tot 1621 en bevat de periode van de aartshertogen en het Twaalfjarig Bestand en de derde fase loopt tot 1648 en loopt gelijk met de Dertigjarige oorlog.

In 1568 wonnen Willem van Oranje en zijn mannen de slag van Heiligerlee tegen de Spanjaarden (6). Het jaar 1568 wordt dan ook algemeen beschouwd als het begin van de Tachtigjarige oorlog. De grootste tegenstander was toen de hertog van Alva. Die had tonnen militaire ervaring en stond bekend om zijn drastische tactieken. Alva gaf zich nooit over, als hij een stad belegerde dan moest die stad buigen of werd ze verwoest. Tegenover Alva stonden de Geuzen

(7) onder leiding van Willem van Oranje. Die Geuzen bestonden uit zowel katholieken als protestanten. Één iets verenigde hen: ze waren tegen Filips II en Alva. De opstand was succesvol want in tien jaar tijd konden de Geuzen bijna de gehele Nederlanden onder controle krijgen. Alvas tactiek was een ramp en in 1573 verliet hij het strijdtoneel. In de hele Nederlanden ontstonden toen aparte calvinistische republiekjes. Filips II besloot het roer om te gooien en zond Alexander Farnese, de prins van Parma, als nieuwe opperbevelhebber naar de Nederlanden (8).

In 1579 kwam er een splitsing teweeg in de Nederlanden: de loyale delen verenigden zich in de Unie van Atrecht en de opstandige provincies werd de Unie van Utrecht (9). De man die hier een eind moest aan maken en de Nederlanden weer moest verenigen voor de Spanjaarden was Alexander Farnese die naast een militair genie ook een groot diplomaat was en vooral dat laatste was een groot voordeel. Wanneer Farnese een stad belegerde sloot hij akkoorden met de opstandelingen: de stad gaf zich over en de Geuzen mochten met hebben en houden de stad verlaten. Met deze tactiek werden vele levens en steden gespaard. Het hoogtepunt van deze campagne was de val van Antwerpen in 1585, 50.000 mensen vluchtten naar het noorden. De tactiek was zo succesvol dat hij al het veroverde gebied terug nam, alleen Zeeland, Holland en Groningen konden aan de Spaanse heerschappij ontsnappen (1588) (10). Farnese zag dat het einde van de opstand in zicht was en wou verder naar het noorden en de laatste opstandelingen verpletteren. Maar Filips II maakte een kapitale fout. Hij wou dat Farnese zuidwaarts ging om de Fransen te bevechten, in de Nederlanden mocht hij zich enkel defensief opstellen.

In 1581 werd door de Nederlandse opstandelingen een tekst opgesteld die vrij uniek was in Europa. In deze "Placcaet van Verlatinghe" werd Filips II als Heer der Nederlanden afgezet omdat hij zich niet bekommerde om zijn inwoners. Zijn gezag werd niet langer erkend. Wat later besloten de opstandige provincies om een nieuwe vorst te zoeken. Dat bleek moeilijker dan verwacht en ze besloten dan maar om een statenbond, de Verenigde Provinciën, op te richten. Een vergadering van edelen zou daar de hoogste autoriteit dragen. De stadhouder was opperbevelhebber en feitelijk staatshoofd. Willem van Oranje werd stadhouder en na diens moord werd hij opgevolgd door zijn zoon Maurits (1584). In 1588 moest Filips II nog een nederlaag verwerken: zijn Spaanse Armada werd verwoest bij Engeland. In de tien jaar daarna boekte het nieuwe land enkele grote successen. Doordat Farnese zich moest bekommeren om de Fransen slaagden de opstandelingen erin om heel wat gebied terug te nemen. In 1595 bestond de statenbond uit zeven provinciën en ze kregen in hun strijd erkenning en hulp van de Engelsen.

In 1598 zag de moegetergde Filips in dat hij zijn gezag over de hele Nederlanden nooit zou terugkrijgen en hij ondertekende de Akte van Afstand. Later dat jaar overleed hij op 71 jarige leeftijd (11). Zijn dochter Isabella en haar echtgenoot aartshertog Albrecht werden de nieuwe vorsten van de Spaanse Nederlanden. Echter, indien zij geen kinderen zouden hebben zouden de Nederlanden terugkeren naar de Spaanse Kroon. De aartshertogen werkten ijverig in hun gebieden: ze verbeterden het onderwijs, richtten vele kloosters op en gaven massale steun aan de Kerk. De strijd tegen de Verenigde Provinciën bleef onverminderd doorgaan, met als laatste grote wapenfeit het beleg van Oostende (12). Meer dan 180.000 protestanten ontvluchtten de Nederlanden naar de Verenigde Provinciën. In 1609 sloten de aartshertogen vrede met het noorden. Deze vrede zou duren tot 1621 (het Twaalfjarig Bestand). De rust keerde terug in de hele Nederlanden en voor het eerst in lange tijd was er economische groei (13). Nog in 1621 stierf Albrecht en aangezien het paar kinderloos was, werd Filips IV de nieuwe Heer der Nederlanden. Isabella bleef in de Nederlanden als landvoogdes (14).

Vanaf 1615 begonnen beide kampen zich te herbewapenen en het vredesbestand werd dan ook niet verlengd. De strijd verplaatste zich ook naar de kolonies in Amerika en Azië en werd een onderdeel van de Dertigjarige oorlog (1618-1648) (15). In die periode wou Spanje niet langer de opstandige gebieden veroveren maar eerder een voor hen gunstig vredesverdrag afsluiten. Ook de

strijd tegen het protestantisme bleef een grote drijfveer. In 1625 veroverde generaal Spinola, een Genuees, in naam van Spanje de stad Breda. Onder zijn leiding kreeg Spanje weer wat greep op de situatie. Maar het tij keerde weer. Doordat Frankrijk in de Dertigjarige oorlog vocht tegen de Spanjaarden besloot het de Verenigde Provinciën te gaan steunen. Hierdoor konden de opstandelingen terug vele gebieden op de Spanjaarden veroveren. De Spaanse Nederlanden werden nu bedreigd door de Fransen in het zuiden, de Verenigde Provinciën in het noorden en de Zweeds-Franse alliantie in het Duitse Rijk in het oosten. Een opstand in Catalonië en in Portugal verzwakte Spanje nog verder en de situatie werd hopeloos voor hen.

1.1.3. De Vrede van Münster.

De Vredes van Münster en Osnabrück beëindigden in 1648 de Tachtigjarige en Dertigjarige oorlogen, samen worden zij de Vrede van Westfalen genoemd. Voor korte tijd was er weer vrede in het verwoeste Europa. Spanje had geen andere keus dan vrede sluiten met de Verenigde Provinciën. Het verdrag was dan ook heel voordelig voor die laatste. Koning Filips IV moest de nieuwe staat erkennen en alle gebieden die zij hadden veroverd moesten worden overgedragen. Daarnaast moest Spanje ook al hun kolonies erkennen, de Schelde zou worden gesloten en alle Vlaamse kuststeden zouden worden onderhevig aan tol. De Spaanse koning kreeg geen enkele toegeving, zo werd het katholieke geloof niet erkend in de Provinciën. Hoewel de Provinciën nu met argwaan keken naar het expansieve en machtige Frankrijk begon voor hen een bloeiende periode die bekend staat als de Gouden Eeuw.

1.2. Het beleg van Oostende (1601-1604).

Van 1601 tot 1604 waren alle ogen van Europa op Oostende gericht en vormde de stad het strijdtoneel van zowat alle Europese mogendheden (16). Het werd het toonbeeld van een meedogenloze, bloedige en vooral hopeloze strijd, de kleine stad tegen de Spaanse moloch. De Spanjaarden wilden het onbedwingbare bedwingen en de Nederlanders het onverdedigbare verdedigen. Het beleg kreeg bijnamen als “een lang carnaval van de dood” (17), “het Verdun van de Tachtigjarige oorlog” (18) of “het nieuwe Troje” (19). Door het beleg heeft Oostende ook de bijnaam "geuzenstad" gekregen (20). Het beleg kreeg ook naam doordat beide zijden nieuwe tactieken, uitvindingen en manieren bedachten om het beleg te winnen. Zo staat in een Duits boek dat gebaseerd is op Nederlandse ooggetuigenverslagen, *Belägerung der Statt Ostende*, dit over die uitvindingen geschreven (21):

“... all kinds of floating works and buildings for stopping up and blocking the same Geule. Likewise various explosives and new inventions to light them were prepared and executed. Moreover also many unheard-of military tricks and stratagems practised and instigated by both sides, set out in their proper order and followed through from the start of this siege, that is to say from 5 July 1601, until this present autumn fair in the year 1604, ...” (22).

Het werd een prestigeslag. Doordat het beleg zo'n zware tol had geëist, zowel financieel als psychologisch, zegt men wel eens dat het beleg van Oostende een belangrijk aandeel speelde in het sluiten van het Twaalfjarig Bestand (23).

1.2.1. De aanloop.

Zoals eerder vermeld, had Alexander Farnese sinds zijn aankomst als nieuwe bevelhebber het grootste deel van het zuiden van de Nederlanden heroverd. Na de val van Antwerpen was er nog één grote en militair belangrijke stad die zich weigerde over te geven aan de Spaanse legers: Oostende. Vooral de Oostendse haven was voor beide kampen een *must have*. De Geuzen

gebruikten de haven om aanvallen over heel Vlaanderen uit te voeren. Voor de oorlog compleet ontspoorde had Filips II besloten om verschillende garnizoenen in de stad te plaatsen, dit tot grote ontevredenheid van de Oostendenaars. De Oostendse vissers hadden veel problemen met Engelse zeerovers die hen aanvielen, aangezien hun stad behoorde tot het Spaanse kamp. Veel Oostendenaars verlieten de stad tijdens die periode. Oostende koos langzamerhand voor het kamp van de opstandelingen en keerde zich af van de Spaanse heerschappij. Dit was goed nieuws voor Willem van Oranje en zijn troepen. Oostende was nu het meest zuidelijke steunpunt voor de Verenigde Provinciën (24). Oostende werd een waar roversnest. Nederlandse en Engelse rovers voerden strooptochten uit in het nabije land, tot in Rijsel. Toen in 1598 de aartshertogen Albrecht en Isabella aankwamen in hun nieuwe domein was Oostende onmiddellijk één van hun belangrijkste aandachtspunten. De stad moest en zou in hun handen komen. De stad werd omsingeld en verdedigingswerken werden opgetrokken. Oostende kreeg hulp van de Engelsen en de Nederlanders via de zee.

1.2.2. Het beleg.

Op 5-6 juli 1601 begonnen de Spaanse kanonnen voor het eerst de stad te bestoken. De Spaanse en Italiaanse troepen hadden de stad helemaal omsingeld. Beide kampen hadden een duidelijke doelstelling: Oostende zou op het einde van het beleg in hun handen zijn. Beide kampen waren ook absoluut niet van plan zich gewonnen te geven. Albrecht kwam een paar dagen later aan om het beleg persoonlijk te leiden. Hij zou toen gezegd hebben dat Oostende veroverd zou worden, ook al zou het 18 jaar duren (25). In Oostende was de opperbevelhebber de Engelsman Francis Vere. Zijn leger bestond uit een allegaartje van nationaliteiten, allemaal mensen die op één of andere manier sympathie hadden met de zaak van de opstandelingen, zo waren er naast Vlamingen en Nederlanders ook Engelsen, Schotten, Duitsers en Fransen (26). Dit onderstreept nog maar eens het internationaal karakter van deze oorlog. Het ging niet alleen om de strijd tussen de Nederlanden en Spanje, maar eveneens de strijd tussen de Habsburgers en Engeland en Frankrijk en ook om de universele strijd van Protestantisme tegen het Katholicisme (27).

Albrechts idee van een snelle overwinning werd al gauw de grond ingeboord. Integendeel, Oostende werd via de zee bevoorrad (brandstof, medicijnen, wapens, voedsel) door Engelse en Nederlandse schepen en leek niet te buigen. Tot 1604 slaagden ongeveer 3000 schepen erin om de haven binnen te varen. De belegerden zorgden er ook voor dat de dijken werden doorbroken zodat bij hoogtij de zee rond de stad kwam. Oostende werd een eiland en de belegeraars zaten in een moeras. Albrecht verloor de hoop Oostende in te nemen voor het einde van het jaar 1601 (28). Geen van beide kampen leek te gaan opgeven, maar voor Oostende zag het er hoe langer hoe minder goed uit.

In januari 1602 voerde de aarthertog een grootschalige aanval uit. Deze aanval was een ramp. Hierna luwde de strijd en kregen beide kampen wat rust. De Oostendenaars kregen gedurende het beleg te kampen met ziektes, plaatsgebrek om doden te begraven en hongersnood. Toch gaf de stad niet op en werden de verdedigingswerken continu hersteld en herbouwd. Ondertussen had Albrecht geldproblemen en werden zijn soldaten steeds meer onrustig vanwege de langdurige strijd. In april 1603 brak de strijd weer los maar opnieuw veranderde er weinig aan de situatie. Het is toen dat Filips III, koning van Spanje, en Albrecht de hulp inriepen van de schatrijke Ambrogio Spinola en zijn leger (29). Albrecht gaf hem het opperbevel in september 1603, op bevel van Filips (30). Albrecht was moegestreden en zou tijdens het beleg niet meer in het zicht van de stad komen (31).

Spinola gooide alles in de strijd tegen Oostende. Door de soldaten hun soldij te verhogen waren ook zij nu veel gemotiveerder om te gaan vechten. Spinola besloot de stad geleidelijk te veroveren, hoe lang dat ook mocht duren. Stap voor stap slaagde Spinola in zijn opzet. Oostende leed zware verliezen. Een zware storm in maart 1604 bracht de belegerden veel schade toe. Ook de

verwachte troepen van stadhouder Maurits bleven op zich wachten. Doordat Maurits de havenstad Sluis had veroverd was het behoud van Oostende minder belangrijk geworden voor de Nederlanders. De situatie van Oostende werd hopeloos en vanuit de Verenigde Provinciën kwam het bericht dat de stad zich mocht overgeven (32). In september 1604 gaven de opstandelingen zich, na een belegering van 3 jaar, 2 maanden en 17 dagen (33), over en waren zij bereid om te onderhandelen. Spinola liet alle belegerden die wilden vertrekken gaan. Veel Nederlanders, Engelsen en Oostendenaars gingen naar Zeeland. Gevangenen werden ook geruild. Op 3 oktober 1604 konden Albrecht en Isabella hun oorlogsbuit aanschouwen: een compleet verwoeste stad en bijna 100.000 doden. Het was een Pyrrusoverwinning, maar ze hadden wat ze wilden, Oostende was nu deel van de Spaanse Nederlanden (34).

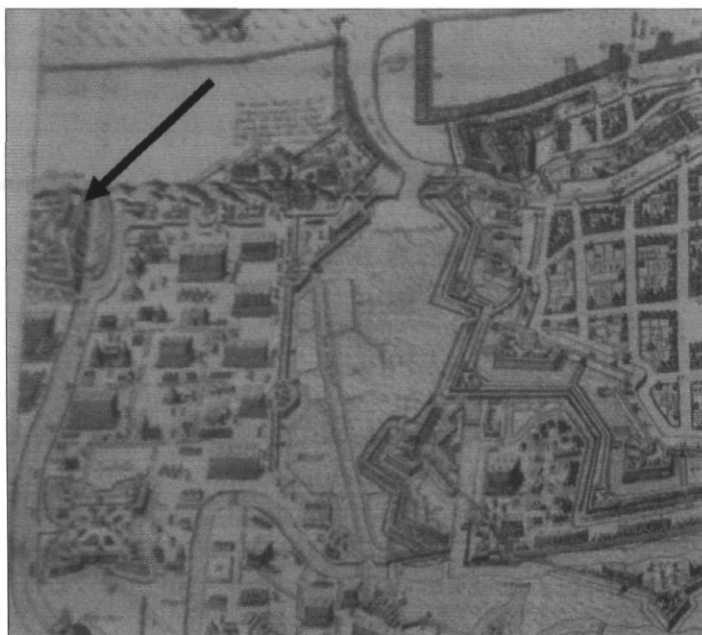
1.3. Het Sint-Albertusfort.

1.3.1. Het beleg van Oostende: de forten.

Albrecht wist dat een belegering veel organisatie inhield. Één van de belangrijkste zaken was bevoorrading; munitie, voedsel en extra manschappen moesten snel kunnen worden geleverd op de juiste plaatsen. Er werden allereerst wegen aangelegd naar Nieuwpoort en Brugge. Een tweede maatregel die Albrecht wou uitvoeren, het bouwen van forten rond Oostende, kwam als geroepen voor de andere Vlaamse steden. Er wordt namelijk gesteld dat deze forten werden gebouwd op eerdere aanvragen van andere steden in Vlaanderen om de roversbendes uit Oostende weg te houden (35). In 1598 hadden zij de Spaanse overheid gesmeekt om iets te doen aan de Oostendse roversbendes. Zij vroegen of het was toegestaan dat zij een gordel forten aanlegden rond Oostende. Albrecht was heel gewillig om op deze vraag in te gaan. Twee vliegen werden zo in één klap geslagen: deze gordel van forten zouden Oostende en de roversbendes intomen en hij zou uitvalsbasisen voor het beleg hebben (36).

Albrecht liet de stad in het zuiden en westen omringen met twee kringen van forten, 18 forten in totaal (37). Sommige van de forten werden tevens langs bevaarbare kreek gebouwd om ook zo in verbinding te staan met Brugge en Nieuwpoort (38). Met behulp van platte boten konden de troepen dan eenvoudig bevoorraden met munitie en voedsel (39). De eerste gordel bestond uit forten bij Oudenburg, Snaaskerke en Plassendale (40). Enkele van de bekendste forten stonden in de eerste gordel: Sint-Clara in het zuiden, Sint-Catharina en Sint-Elisabeth of Sint-Isabella in het westen en in het oosten werd Bredene-dorp omgebouwd tot een fort. Er werden ook nog twee kleinere forten gebouwd: in het zuiden: Sint-Michiël en in het westen Sint-Albertus (41). Spinola heeft deze forten later nog verstevigd en uitgebreid (42).

Het leger van Albrecht was, net als dat van de tegenstanders, een internationaal leger. Het was samengesteld uit soldaten vanuit het hele Habsburgse Rijk en daarbuiten; naast Spanjaarden en Italianen ook Walen, Vlamingen, Duitsers, Fransen en Ieren (43). De soldaten werden zo veel mogelijk opgedeeld in regimenten per nationaliteit, er was bijvoorbeeld het Spaanse regiment (44). Zoals heel gewoon was in de 17de eeuw waren de soldaten in Albrechts leger huurlingen en vooral infanteriesoldaten. Zij sloten met de overheid een contract waarin de overheid

beloofde te zorgen voor vast soldij, (betaalbaar) voedsel, vuur en onderdak (45). Zowel het systeem van voedselbevoorrading als het betalingssysteem liepen heel gebrekkig. Er was een chronisch geldgebrek, corruptie onder de lokale bevoorradingscommissarissen kwam veel voor, transportproblemen en de voedselprijzen schommelden continu (46). In het kamp van Albrecht was dat niet anders. Soldaten kregen hun soldij meestal niet op tijd en de onlusten die toen uitbraken waren zelden snel onder controle (47). De bevoorrading en verzorging van paarden verliep ook heel gebrekkig (48). Ten slotte moest de overheid ook zorgen voor onderdak en de benodigdheden om de soldaten in staat te stellen hun eigen eten te maken (bijvoorbeeld zout, vuur, olie). Tijdens veldtochten en belegeringen in de zomer woonden de soldaten in legerkampen, in de periode oktober-april werden soldaten ondergebracht in de steden. Dit zorgde voor veel strubbelingen met de lokale inwoners en soms werden soldaten ondergebracht in barakken rond de steden (49).

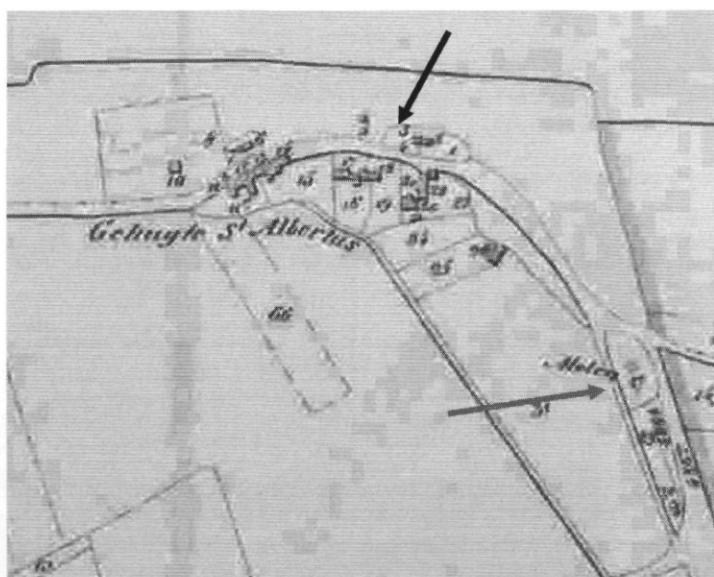
De situatie van de soldaten in de legerkampen rond Oostende was soms rampzalig. De soldaten hadden het niet eenvoudig. Het gebied was vochtig en moerassig, wat zorgde voor meer kans op ziekten (50). De hygiëne in de kampen was beneden alle peil, verschillende malen werden de kampen afgebroken en weer opnieuw gebouwd omdat men dacht zo de ziektes te kunnen verdrijven. In november 1603 stierven elke dag zestig tot tachtig soldaten door slechte omstandigheden (51). Daarnaast droegen regen en wind bij aan de harde omstandigheden (52).

1.3.2. Het fort Sint-Albertus tijdens het beleg.

In het totaal werden er dus 18 forten gebouwd, maar wij gaan ons nu focussen op één specifiek fort: het Sint-Albertusfort. Dit fort werd in de periode 1599-1600 (53) gebouwd in de duinen van Mariakerke, ter hoogte van de kust aan de Noordzee (54). Op de kaart van Baptista van oetecom uit 1602 ziet men duidelijk het fort, helemaal links op de kaart. Het lag aan het strand, dicht aan de zee (55). Maar waar lag dit fort nu precies? Terwijl we van enkele andere forten nog enige fysieke overblijfselen hebben, is dat van andere minder evident, zoals Piet Lombaerde zegt (56):

“... een gedeelte van een bastion van de begin-negentiende eeuwse verdedigingswerken, thans ingewerkt in het Maria-Hendrikapark, de forten Sinte-Isabella en Sinte-Clara waarvan het profiel nog gedeeltelijk op het terrein zichtbaar is, en ten slotte het vrije unieke en enig in de Nederlanden nog bewaarde fort Napoleon daterend uit het Eerste Keizerrijk.”

Twee van de vernoemde namen zijn interessant voor ons. De auteur spreekt hier van de forten Sint-Isabella en Sint-Clara, de zusterforten van Sint-Albertus. Van deze forten blijft nog het profiel in het landschap over; echter, het Sint-Albertusfort is echt compleet verdwenen. Kunnen we via een andere manier de positie van het fort te weten komen? Een eerste indicatie is dat de uitstulping van de Zeedijk ter hoogte van de Albertushelling en de Raversijdestraat te wijten is aan het feit dat daar in de buurt het fort stond (57). Een andere aanwijzing is de Albertusmolen die zich in Mariakerke bevond. Deze molen was genoemd naar het fort omdat het ook in de buurt van het Albertusfort stond (58). Deze molen stond

volgens Germain Billiet in zijn artikel “Omtrent de Albertuswindmolen te Mariakerke” aan het noordelijk uiteinde van de Leopold van Tyghemlaan. Ongeveer “bij dat lelijk parkeerpleintje aan de westkant van het Mediacenter”, tussen de Troonstraat en de Wielingenstraat, waar anno 2013 een appartementsgebouw wordt neergezet. Daar kwam, voor de Troonstraat werd doorgetrokken, de Duinenweg, nu de Raversijdestraat, aan in Oostende (59). In 1880 werd deze molen verhuisd naar De Haan (60). Een derde aanwijzing zijn de kaarten. Op de Popp-kaart uit 1844 ziet men ten eerste de uitstulping, veroorzaakt door het fort, en ziet men ten tweede de molen aangeduid (rode pijl). Het fort bevond zich dus waar nu ongeveer de Aartshertogstraat, de Hyacintenlaan, de Lijsterbeslaan en Acacialaan op de Troonstraat uitkomen.

Het fort kreeg onmiddellijk een belangrijke positie in het beleg. Albrecht nam het fort als zijn persoonlijk hoofdkwartier (61). Dit was niet toevallig aangezien het fort uit strategisch oogpunt het belangrijkste was. Het fort kreeg de naam Albertus, wat een gelatiniseerde versie is van Albertus, net waarschijnlijk omdat Albrecht het nam als zijn hoofdkwartier. Het was een rechthoekig fort met aan elke hoek een bastion. Elke zijde was ongeveer 210 meter. Dit soort forten, gebouwd in de Italiaanse stijl, waren vrij algemeen in de 15-16de eeuw. Het waren kleine forten (62). Net als op de kaart van Doetecom toont een anonieme, Duitse kaart ook dat het fort Sint-Albertus veruit de grootste was, wat de keuze om er een hoofdkwartier van te maken niet onlogisch maakt (63). Doorheen het fort liep de Albertusgleed, dit is ook te zien op de kaarten. Met drie sluizen werd het waterpeil binnen het fort geregeld. Binnen het fort stonden twaalf soldatenbarakken en twee munitiedepots (64). Het was vooral het Spaanse deel van het leger dat zich rond dit fort verzamelde. (65)

Op een anoniem schilderij, *Het beleg van Oostende*, uit 1610 wordt een panorama gegeven van het beleg (66). Op de voorgrond ziet men een kamp en links het fort Sint-Albertus. Rechts liggen de forten Sint-Isabella en Sint-Catharina. In de verte is Oostende, gehuld in de rook van kanonnen, te zien. Er zijn duidelijk houten huizen in het fort te zien, dit zijn de eerder vernoemde barakken. Deze werden vooral gebruikt door soldaten met een hogere rang en leden van de hofhouding (67). Iets anders dat opvalt is de galg. Dit diende als verwijzing naar mouterij en consequenties ervan. Zoals we later zullen zien zal Albrecht meermaals te maken krijgen met muitende soldaten (68).

Fort Sint-Albertus kreeg het nog voor de belegering was begonnen hard te verduren. In de forten Sint-Isabella en Grotendorst gingen de soldaten aan het muiten en vanuit Grotendorst beschoten ze zijn hoofdkwartier. Sint-Albertus was gelukkig niet al teveel beschadigd want Albrecht zette er al snel zijn kamp op. Hij stuurde onderhandelaars naar Sint-Isabella. Hij had veel moeite om geld te vinden om de mouterij te breken en moest ook ten alle koste voorkomen dat de opstandelingen in Oostende probeerden een alliantie aan te gaan met de muiters. Gelukkig wilden die daar niet van weten. Albrecht kon uiteindelijk de mouterij intomen. Hun eisen, onmiddellijke betaling en koninklijke amnestie voor de mouterij, werden ingewilligd. Dit is een duidelijk voorbeeld van hoe weinig loyaal huurlingenlegers waren: als zij niet kregen wat hen toekwam gingen ze muiten en zelfs eigen forten beschieten (69).

Albrecht verdeelde zijn leger en stuurde graaf Frederik van den Berg naar Bredene, de ruitery werd in Raversijde ondergebracht en Augustin de Mexia kreeg de regimenten in het westen onder zijn hoede (70). De eerste doden vielen bij het fort in het prille begin van het beleg. Aartshertog Albrecht had zich nauwelijks kunnen installeren of Sint-Albertus werd beschoten. Meer dan honderd doden, waaronder een paar kinderen, vielen door de kanonskogels. De Spaanse soldaten waren gedwongen zich terug te trekken en bouwden voor het fort een borstwering om dergelijke aanvallen te voorkomen. Ook platformen om artillerie op te plaatsen werden aangelegd (71). Maar het gebeurde nog een paar keer dat de soldaten van Albrecht zich moesten terugtrekken naar het fort door kanonkogels. Na een aanval uit Oostende door Johan van Huchtenbroek moesten de Spaanse soldaten onder een regen van kanonkogels naar Sint-Albertus terugtrekken, hun artillerie moest toen ook achteruit geplaatst worden (72).

In juli 1601 besloot men een hospitaal op te richten. Het hospitaal moest zo dicht mogelijk bij de gevechtszone liggen en Sint-Albertus werd als een goede positie beschouwd (73). Fort Sint-Albertus werd dus echt als het hoofdkwartier beschouwd. Het was het zenuwcentrum van het aartshertogelijke leger en daarom was het ook belangrijk dat de gewonden daar werden verzorgd. Albrecht kon dan langsgaan bij zijn soldaten en zo hun moraal en zijn eigen reputatie opkrikken. Aartshertogin Isabella ging meermaals in Nieuwpoort gaan helpen om gewonden te verzorgen (74). Algauw zou dit hospitaal door het grote aantal patiënten niet meer volstaan waardoor gewonden naar Brugge en omliggende ziekenhuizen werden gestuurd. Sommige zieken en gewonden werden zelfs naar Ieper gezonden (75).

Het kamp bleef niet gespaard van verwoesting: als het niet werd aangevallen door de belegerden dan was het wel door de natuurelementen. Op 13 november 1601 brak een zware brand uit in Sint-Albertus. Volgens sommigen van de toenmalige getuigen was het een teken van God, dit staat met de priester op de voorgrond duidelijk aangewezen. Op de afbeelding is duidelijk te zien hoe de Spanjaarden met een waterketting probeerden het vuur te blussen. In de tekst van Julie

Gardham staat dat het blussen tevergeefs was, wat erop wijst dat het fort al dan niet gedeeltelijk afbrandde en dus heropgebouwd zou moeten worden (76). Lombaerde zegt in zijn werk *De vestingbouwkundige werken van Oostende: 1572-1865* dat het fort in brand werd geschoten, dus misschien werd het fort geraakt door een kanonskogel uit Oostende. Het is ook mogelijk dat het gaat om een sabotage. Dit kan gedaan zijn door zowel infiltranten van de Nederlanders als door opstandige Spaanse soldaten (77).

Begin september 1602 begon Albrecht met voorbereidingen te treffen voor de winter. In fort Sint-Albertus en elders in het Spaanse kamp werden houten barakken opgetrokken. Het fort zelf werd opgeruimd om een overwintering te doorstaan. Men stelde dat het fort, door die aanpassingen, was veranderd in een kleine stad. Isabella bleef in Nieuwpoort maar bezocht haar echtgenoot elke dag (78). Vanaf eind september werd het weer onguur en de wind en regen brachten veel schade toe aan Sint-Albertus. Soldaten moesten loopgraven en redoutes achterlaten vanwege het stijgende waterpeil. Velen verdronken. Ook het belegerde Oostende werd zwaar getroffen door stormen. In oktober werd het weer niet beter en de Spaanse soldaten lieten de Spaanse loopgraven en buitenwerken onbemand. In het Spaanse kamp begonnen deserties toe te nemen. Elke dag verlieten soldaten het kamp. Ziekte brak uit zowel bij de belegeraars als bij de belegerden. Albrecht probeerde met al zijn kracht zijn leger bijeen te houden en de winter door te komen (79). In november 1602 werd het fort Sint-Albertus wederom zwaar getroffen. Een storm en een brand zorgden voor veel schade en om het te herbouwen was men genoodzaakt materiaal te gebruiken die voor andere versterkingen nodig was. De winter zorgde voor nog meer ellende, althans voor de soldaten. De aartshertog ging in Brussel overwinteren. Soldaten braken houten palissades en versterkingen af om die te gebruiken als vuurhout. Hongersnood en ziekten eisten elke dag vele levens, zoals een tijdgenoot zei (80):

“(in het garnizoen was er) een scharpe sieckte, daerof de menschen in eennen dach gesont ende doot waren.”

Naast het feit dat vele soldaten overleden, waren er ook heel wat soldaten die deserteerden of overliepen naar de vijand (81).

Begin 1603 werd een grote aanval op Oostende uitgevoerd. Het werd een complete mislukking: de Spaanse soldaten hadden niet gerekend op het tactisch vernuft van Francis Vere. Wanneer de Spanjaarden een aanval uitvoerden was het blijkbaar de gewoonte dat als het hoogtij aanbrak vanuit Sint-Albertus een kanonschot werd gelost (82). Omdat het fort zo dicht bij de zee lag was het de beste aangever hiervoor. Toen bij de aanval een kanonschot werd gelost uit het fort wisten de soldaten dat het tijd was om terug te trekken. Hierop liet Vere de sluisen openen, honderden soldaten verdronken en honderden anderen zaten vast tussen stad en water. Zij werden afgemaakt (83). Lijken van verdronken soldaten zouden aanspoelen tot in Calais en Holland (84). Dit is een fragment uit het boek *By England's Aid or The Freeing of the Netherlands (1585-1604)* geschreven door de Britse auteur George A. Henty. Het gaat over die fatale aanval (85):

“Het doel van de generaal was hen te bezetten en te voorkomen dat zij hun kameraden zouden kunnen helpen in de westelijke aanval. ... Het tij kwam op, en hevig vuur werd geopend op de bezetters van de vesting vanuit de batterijen aan de overkant van de geul. Ze werden verdreven met een verlies van 300 man. Uiteindelijk werd de aanval afgeslagen op alle punten en de aanvallers trokken terug naar de oude haven. Al snel begonnen ze die te versterken maar Vere liet de westelijke sluis openen en het water in de stadsgracht golfde in een vloed weg. Vele Spanjaarden werden meegesleurd met het water. De aanval kostte het leven aan 2000 Spaanse soldaten. Een enorme buit aan juwelen, wapens, gouden kettingen en kledij werd gevonden of afgenomen van de lichamen van de gesneuvelden. Het Oostendse garnizoen verloor slechts 30 man en had 100 gewonden.”

Deze mislukte aanval was wederom een grote tegenslag voor de Spanjaarden en werd blijkbaar voor veel soldaten de druppel. Ze waren het beu om naar de slachtbank te worden geleid. Er brak een grootschalige muiterij uit bij de Spaanse en Italiaanse soldaten. Albrecht liet niet met zich sullen: hij liet de aanstokers oppakken en liet er een vijftigtal executeren. In februari 1603 werd een complot tegen de aartshertog ontdekt. Een groep soldaten was van plan een muiterij uit te lokken, versterkingen te bezetten en hem gevangen te nemen. De beweegreden voor de soldaten was dat ze vreesden dat ze hun loon niet zouden krijgen. De samenzweerders werden opgepakt en terechtgesteld, sommigen konden ontsnappen naar Oostende. Albrechts gezag over de legers was al tanende maar kreeg nu een grote knauw. Geruchten deden de ronde dat hij terug naar Portugal zou worden gestuurd (86).

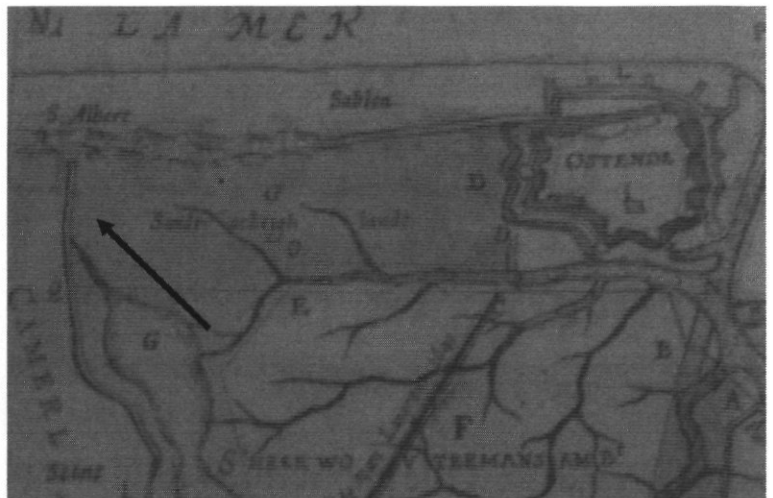
Albrechts gezag kreeg nog een grote klap te verwerken toen Filips III, beu dat het beleg zo lang duurde en geen vertrouwen meer had in de aartshertog, besloot om Albrecht geen controle meer te geven over de financiën. Albrecht had het vanaf dan heel moeilijk om zijn gezag nog te handhaven. Het moet gezegd dat sommige officieren wel achter hun opperbevelhebber stonden: Filips stelde, zonder medeweten van Albrecht, een nieuwe ruitrijcommandant aan, waarop die officieren weigerden hem te gehoorzamen (87). In april 1603 moest men ook verschillende legergroepen gaan splitsen en hergroeperen door aanhoudende ruzies tussen soldaten van verschillende nationaliteiten (88).

Nog in april kreeg Spinola controle over het leger. Het is niet bekend of hij het fort Sint-Albertus ook als hoofdkwartier nam. Het is zeker aannemelijk dat hij dat wel deed, aangezien het in die situatie het beste was om voor een zekere continuïteit te zorgen en, zoals eerder gezegd, was het in tactisch opzicht het beste fort. Het fort bleef zijn dienst doen tot het einde van het beleg in september 1604.

1.3.3. Na het beleg van Oostende.

Na het beleg was Oostende, net als de gehele Spaanse Nederlanden, tot in 1621 in handen van de aartshertogen. Zoals eerder gezegd zorgde deze periode voor grote bloei. Het puin werd opgeruimd, de oude stad en haven verlaten en opgeslokt door de zee, en er verrees een nieuwe stad. Er werd een stadhuis met belfort gebouwd, nieuwe kerken en kloosters opgetrokken en een nieuwe haven, via kanalen met het achterland verbonden, aangelegd (89).

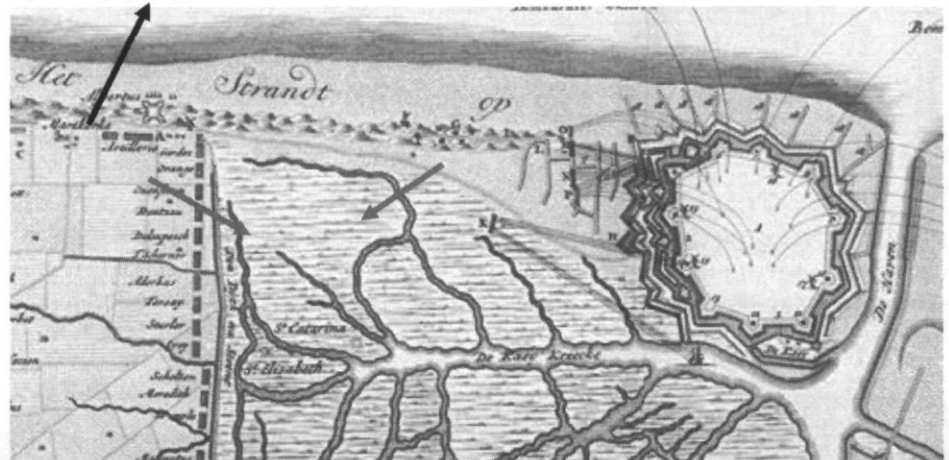
Werner Thomas schrijft in zijn boek dat na het beleg verdedigingswerken zoals schansen en redoutes werden afgebroken (90). De forten Sint-Michiels, Sint-Isabella, Sint-Clara en Sint-Albertus bleven behouden maar alleen van het Sint-Albertus weet men zeker dat het geen ruïne was (91). Het zou kunnen dat dit fort het best onderhouden werd doordat het het hoofdkwartier was van het leger. Op een kadastrale kaart uit 1650 of op een fragment uit een brief van Michael Florencio van Langren zien we inderdaad dat het fort, als het enige dat nog bestond (92).

Het fort bleef voor lange tijd een herkenningspunt: op een kaart uit 1700, gemaakt door de cartograaf Eugene Henri Fricx, is duidelijk te zien hoe het fort nog steeds een prominente plaats aan de kust innam (93). Tijdens de Spaanse successieoorlog, in 1706, werd Oostende wederom belegerd. Tijdens de oorlog werd de stad ingenomen door de Fransen onder leiding van generaal de

la Motte. Hij groef zich in in Oostende en was klaar voor een belegering. Zijn tegenstanders, de Britten, Nederlanders en Habsburgers, onder leiding van Hendrik van Nassau, eisten de overgave. De la Motte weigerde en op 23 juni werd de stad aangevallen. De stad werd gebombardeerd en in puin geschoten. Op 6 juli besloot de Franse generaal zich over te geven. Wederom moest de stad heropgebouwd worden, de verwoestingen waren nog erger dan 100 jaar eerder. In 1713 kwam er vrede in Europa: de Nederlanden, en dus ook Oostende, werden deel van Oostenrijk (94). Een bewijs dat het fort in deze strijd werd gebruikt is er niet. Een reden dat het mogelijk niet werd gebruikt zou kunnen zijn dat de belegeraars niet al te lang hebben moeten kamperen rond Oostende. Het lijkt daarom weinig efficiënt om een oud fort te verbouwen voor een korte belegering. Het lijkt ook onwaarschijnlijk aangezien de manier van oorlogvoeren in de 18de eeuw helemaal anders was dan in de vroege 17de eeuw. Op een fragment van een anonieme ets (95) uit 1706 die de toenmalige situatie toont, zien we het fort aan de kust. Wat we zien is dat de troepen van de belegeraars aan de oostelijke kant van het fort staan. Zij lijken het Sint-Albertus te negeren want ze staan er voorbij. Wat wel ongewoon is, is dat bijvoorbeeld het fort Sint-Isabella en Sint-Catarina, die nochtans niet meer bestonden, zijn aangeduid (rode pijlen). Dit kan om een anachronisme gaan, of misschien werden de namen gebruikt als referentiepunt of er werd op die plaats een tijdelijk kamp gebouwd met dezelfde naam.

Het fort Sint-Albertus bleef een opmerkelijk bouwwerk langs de kust. Het werd echter verwaarloosd en verviel. Op 1 maart 1782 werd het fort verkocht voor 300 gulden aan kapitein Franquin. Deze militair kocht ook een aantal vestingwerken, wachthuisjes en het Sint-Filippusfort, een tijdgenoot van Sint-Albertus. Hij liet ze allemaal in de loop van 1782 (96) afbreken en verkocht de materialen; die werden dan waarschijnlijk gebruikt om de uitbreiding van Oostende in 1783 te steunen (97). Zo eindigde de geschiedenis van het grootse fort Sint-Albertus in mineur, als materiaal voor andere gebouwen.

De eerdere stelling dat het fort compleet is verdwenen klopt echter niet helemaal. Het is dan wel in zijn fysieke vorm weg, het fort en de oorlog verdienen een plaats in het geheugen van de bevolking. Dat ziet men aan de vele topografische namen in de omgeving van waar het fort ooit stond. Op een kaart uit 1844 is duidelijk te zien dat het gehucht dat zich bevond in de buurt waar ooit het fort stond, "Gehugte Sint-Albertus" of "*Hameau de Prince Albert*" (98) genoemd werd (99). Daaraan verbonden was er in Mariakerke een Albertuswijk rondom de Duinenweg (100). Er was ook een Albertuskreek in Mariakerke (101). Tot 1880 heette de straat die de Zeedijk met de Nieuwpoortsesteenweg verbond de *Chaussée Albertus*. Tegenwoordig is dit de Aartshertogstraat, ook een verwijzing naar Albrecht (102). De Albertusmolen die aan deze straat stond is een ander voorbeeld. Tot 1899 heette de Raversijdestraat de Albertusstraat (103) en op het einde van de Aartshertogstraat was er een rondpunt dat het Albertusrondpunt heette (104). Dit rondpunt verbond de Aartshertogstraat en de Raversijdestraat. Ook de Euphrosina Beernaertstraat heette oorspronkelijk Albertusstraat (105). Totdat de Troonstraat werd doorgetrokken was er ook een Isabellastraat in Mariakerke. Het is duidelijk: het fort had een indruk nagelaten in Mariakerke. Zijn er echter nu, anno 2013, nog herinneringen aan het trotse fort? Eigenlijk wel maar er zijn er niet veel meer. Zo heb je aan de zeedijk van Oostende een kleine helling naar de Raversijdestraat, deze helling draagt de naam Albertushelling. Ook de uitstulping in de Zeedijk aan de Albertushelling is een overblijfsel van het vroegere fort (106). Een andere herinnering is natuurlijk de eerder

genoemde Aartshertogstraat en op het einde van de Acacialaan ligt het Hertogenplein, dat ook een herinnering aan Albrecht en Isabella is.

De grond waar ooit het trotse fort stond bleef lange tijd onaangeroerd en de nog schaars overgebleven resten werden verzwolgen door de duinen. Dit bleef nog zo voor zo'n honderd jaar tot in 1887 een ambitieus man zich ging bekommeren om de kust en dan vooral om Oostende en omstreken.

1.4. Besluit.

Het Fort Sint-Albertus speelde een belangrijke rol in de misschien wel belangrijkste episode in de Oostendse geschiedenis. Het speelde zelfs een hoofdrol. Het is dan ook jammer dat het fort zo'n einde moest kennen. Het is ook spijtig dat over het fort zelf zo weinig bekend is. Dat is te zien als het gaat over de bekendheid bij het grote publiek: weinigen weten iets erover. Ze kennen soms de naam maar weten niets over de ligging of geschiedenis. Als student in Oostende weet ik nog goed hoe in 2004 Oostende helemaal in het teken stond van 400 jaar Beleg van Oostende. Wij zijn toen de uitstekende tentoonstelling in de Gaanderijen gaan bezoeken en er was ook een uitstap naar Domein Raversijde. Persoonlijk herinner ik mij niet echt dat er op dit fort werd gewezen. Dit was een kans om het fort méér aandacht te geven maar de focus tijdens de herdenking lag vooral op de stad Oostende zelf. Wat eigenlijk wel begrijpelijk is: het fort is compleet verdwenen en de grond bebouwd. Zonder fysieke aanwezigheid kan een monument of iets dergelijk al snel vergeten worden.

Dit fort toont toch aan dat Mariakerke ook een rol speelde in de geschiedenis van grote broer Oostende; het hoofdkwartier van de tegenstander en uiteindelijke overwinnaar lag hier immers. In ons volgende deel zullen we het, weliswaar in een compleet andere context, hebben over een ander verdwenen stuk Mariakerke.

VERWIJZINGEN

- (1) Stukken van Mariakerke waren al naar Oostende gegaan, bijvoorbeeld in 1877.
- (2) Vermeir R., *Cursus Vroegmoderne Geschiedenis*, UGent, 2007-2008 en eigen notities gebaseerd op zijn lessen, UGent, 2007-2008.
- (3) Een tolerant klimaat in bijvoorbeeld Antwerpen of Amsterdam zorgde voor een positiever handelsklimaat, dus de tolerante houding was er enkel uit commerciële en economische overwegingen.
- (4) Vijf oorlogen tot de Vrede van de Pyreneeën in 1559.
- (5) Arblaster P., 2006: pg. 120.
- (6) Arblaster P., 2006: pg. 121.
- (7) Van het Frans: *Les geux*, de bedelaars. Toen de Nederlandse edelen bij Margaretha van Parma kwamen vragen om een verzachting van de wetten tegen ketterij, zei een medewerker van Margaretha in het Frans "let niet op hen, Uwe Hoogheid, het zijn slechts bedelaars". Ze namen die belediging als strijdnaam.
- (8) Arblaster P., 2006: pg. 125-128.
- (9) Arblaster P., 2006: pg. 125-127.
- (10) Julie Gardham, *Belagerung der Stadt Ostende*, Keulen 1604-1605, Sp Coll RF 875, book of the month, Glasgow University library special collections department, maart 2004, <<http://special.lib.gla.ac.uk/exhibns/month/mar2004.html>>, laatst bekeken op 12/06/2013.
- (11) Arblaster P., 2006: pg. 129.

- (12) Julie Gardham, *Belägerung der Statt Ostende*, Keulen 1604-1605, Sp Coll RF 875, book of the month, Glasgow University library special collections department, maart 2004, <<http://special.lib.gla.ac.uk/exhibns/month/mar2004.html>>, laatst bekeken op 12/06/2013.
- (13) Thomas W., 2004: pg. 19.
- (14) Filips III regeerde over Spanje van 1598 tot 1621
- (15) Godsdienstoorlog waarin de protestantse vorsten van o.a. Bohemen, Denemarken, Zweden, Engeland, de Verenigde Provinciën, het katholieke Frankrijk en het islamitische Ottomaanse Rijk tegenover o.a. het katholieke Duitse Rijk en Spanje stonden.
- (16) Thomas W., 2004: pg. 7.
- (17) Julie Gardham, *Belägerung der Statt Ostende*, Keulen 1604-1605, Sp Coll RF 875, book of the month, Glasgow University library special collections department, maart 2004, <<http://special.lib.gla.ac.uk/exhibns/month/mar2004.html>>, laatst bekeken op 12/06/2013.
- (18) Thomas W., 2004: pg. 71.
- (19) Thomas W., 2004, titel van het boek.
- (20) Vermaut C., *Beleg van Oostende 1601-1604*, Archief stad Oostende, 2004, <<http://www.oostende.be/product.aspx?id=4956>>, laatst bekeken op 12/06/2013.
- (21) Julie Gardham, *Belägerung der Statt Ostende*, Keulen 1604-1605, Sp Coll RF 275, book of the month, Glasgow University library special collections department, maart 2004, <<http://special.lib.gla.ac.uk/exhibns/month/mar2004.html>>, laatst bekeken op 12/06/2013.
- (22) "... allerlei soorten varende tuigen en gebouwen (werden gemaakt) om de geul te verstoppen en te blokkeren. Ook werden verschillende soorten explosieven en nieuwe uitvindingen om deze aan te steken klaar gemaakt en uitgevoerd. Verder werden aan beide zijden vele voorheen onbekende militaire trucs en tactieken gebruikt en aangevat. Deze werden uitgevoerd in volgorde en doorheen de hele belegering, van het begin op 5 juli 1601, tot het heden ten dage, in de mooie herfst van het jaar 1604, ..."
- (23) Allen P.C., 2000: pg. 156 en Thomas W., 2004: pg. 19.
- (24) Van Hoorst van Beest C.W., 1982: pg. 85.
- (25) Julie Gardham, *Belägerung der Statt Ostende*, Keulen 1604-1605, Sp Coll RF 875, book of the month, Glasgow University library special collections department, maart 2004, <<http://special.lib.gla.ac.uk/exhibns/month/mar2004.html>>, laatst bekeken op 12/06/2013.
- (26) Julie Gardham, *Belägerung der Statt Ostende*, Keulen 1604-1605, Sp Coll RF 875, book of the month, Glasgow University library special collections department, maart 2004, <<http://special.lib.gla.ac.uk/exhibns/month/mar2004.html>>, laatst bekeken op 12/06/2013.
- (27) Thomas W., 2004: pg. 15.
- (28) Thomas W., 2004: pg. 88.
- (29) Van Hoorst van Beest C.W., 1982: pg. 85.
- (30) Arblaster P., 2006: pg. 130 en Julie Gardham, *Belägerung der Statt Ostende*, Keulen 1604-1605, Sp Coll RF 875, book of the month, Glasgow University library special collections department, maart 2004, <<http://special.lib.gla.ac.uk/exhibns/month/mar2004.html>>, laatst bekeken op 12/06/2013.(31)
- (31) Thomas W., 2004: pg. 97-98.
- (32) Julie Gardham, *Belägerung der Statt Ostende*, Keulen 1604-1605, Sp Coll RF 875, book of the month, Glasgow University library special collections department, maart 2004, <<http://special.lib.gla.ac.uk/exhibns/month/mar2004.html>>, laatst bekeken op 12/06/2013.
- (33) Julie Gardham, *Belägerung der Statt Ostende*, Keulen 1604-1605, Sp Coll RF 875, book of the month, Glasgow University library special collections department, maart 2004, <<http://special.lib.gla.ac.uk/exhibns/month/mar2004.html>>, laatst bekeken op 12/06/2013.
- (34) Julie Gardham, *Belägerung der Statt Ostende*, Keulen 1604-1605, Sp Coll RF 875, book of the month, Glasgow University library special collections department, maart 2004, <<http://special.lib.gla.ac.uk/exhibns/month/mar2004.html>>, laatst bekeken op 12/06/2013.
- (35) Arblaster P., 2006: pg. 130; Lombaerde P., 1987: pg. 238; Deel 1, 1.2 Mesoschaal: historische analyse van de Oostendse Oosteroever, pg. 45,

- <http://www.watererfgoed.be/Docs/3_1.2%20Mesoschaal.pdf>, laatst bekeken op 12/06/2013.
- (36) Deel 1, 1.2 Mesoschaal: historische analyse van de Oostendse Oosteroever, pg. 45, <http://www.watererfgoed.be/Docs/3_1.2%20Mesoschaal.pdf>, laatst bekeken op 12/06/2013.
- (37) Julie Gardham, *Belägerung der Statt Ostende*, Keulen 1604-1605, Sp Coll RF 875, book of the month, Glasgow University library special collections department, maart 2004, <<http://special.lib.gla.ac.uk/exhibns/month/mar2004.html>>, laatst bekeken op 12/06/2013.
- (38) Thomas W., 2004: pg. 56-57.
- (39) Lombaerde P., 1987: pg. 238 en Thomas W., 2004: pg. 56-57.
- (40) Thomas W., 2004: pg. 56-57.
- (41) Deel 1, 1.2 Mesoschaal: historische analyse van de Oostendse Oosteroever, pg. 45, <http://www.watererfgoed.be/Docs/3_1.2%20Mesoschaal.pdf>, laatst bekeken op 12/06/2013; Thomas W., 2004: pg. 56-57.
- (42) Lombaerde P., 1987: pg. 236.
- (43) Vermaut C., *Beleg van Oostende 1601-1604*, Archief stad Oostende, 2004, <<http://www.oostende.be/product.aspx?id=4956>>, laatst bekeken op 12/06/2013.
- (44) Thomas W., 2004: pg. 73.
- (45) Thomas W., 2004: pg. 73.
- (46) Thomas W., 2004: pg. 75-76.
- (47) Vermaut C., *Beleg van Oostende 1601-1604*, Archief stad Oostende, 2004, <<http://www.oostende.be/product.aspx?id=4956>>, laatst bekeken op 12/06/2013.
- (48) Thomas W., 2004: pg. 76.
- (49) Thomas W., 2004: pg. 76-79.
- (50) Vermaut C., *Beleg van Oostende 1601-1604*, Archief stad Oostende, 2004, <<http://www.oostende.be/product.aspx?id=4956>>, laatst bekeken op 12/06/2013.
- (51) Thomas W., 2004: pg. 97.
- (52) Vermaut C., *Beleg van Oostende 1601-1604*, Archief stad Oostende, 2004, <<http://www.oostende.be/product.aspx?id=4956>>, laatst bekeken op 12/06/2013.
- (53) Billiet G., 1995: pg 10-11 en De Vent G., 1991 : pg. 64.
- (54) Thomas W., 2004: pg. 56 en Lombaerde P., 1987: pg. 245.
- (55) Thomas W., 2004: pg. 84; Baptista van Doetecom, "*vlogschrift met het verslag van de stormloop van 7 januari 1602*" januari 1602, (ed. Amsterdam Harmannus Allardus), koninklijke bibliotheek Albert I, kostbare werken, inv. nr. LP 12.012 E.
- (56) Lombaerde P., 1987: pg. 236.
- (57) Callaert G., Delepiere A.-M., Hooft E., Kerrinckx H. & Vanneste P. met medewerking van Santy P. & Snauwaert L. 2005: *Inventaris van het bouwkundig erfgoed, Provincie West-Vlaanderen, Gemeente Oostende, Deel IA: Stad Oostende, Straten A-M, Deel IB: Stad Oostende, Straten N-Z en wijken Haven, Hazegras, Opex, Deel II: Deelgemeenten Mariakerke, Raversijde, Stene en Zandvoorde*, Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen WVL6, (onuitgegeven werkdocumenten). De inventaris van het Bouwkundig erfgoed, Zeedijk (Mariakerke), ID: 8061, <<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/8061>>, laatst bekeken op 09/05/2013.
- (58) Billiet G., 1995: pg 10.
- (59) Billiet G., 1995: pg 15.
- (60) De Vent G., 1991 : pg. 64.
- (61) Thomas W., 2004: pg. 82 en De Vent G., 1991 : pg. 64.
- (62) Lombaerde P., 1987: pg. 238.
- (63) Thomas W., 2004: pg. 90; Anoniem, *Oostende mit dem gewaltigen generalen Sturm*, Duits.
- (64) Thomas W., 2004: pg. 57 en Lombaerde P., 1987: pg. 245.
- (65) Vermaut C., *Beleg van Oostende 1601-1604*, Archief stad Oostende, 2004, <<http://www.oostende.be/product.aspx?id=4956>>, laatst bekeken op 12/06/2013.

- (66) Thomas W., 2004: pg. 110; Anoniem, *Het beleg van Oostende*, 1610, Koninklijk museum voor schone kunsten van België, inv. nr. 1461.
- (67) Thomas W., 2004: pg. 148.
- (68) Thomas W., 2004: pg. 148.
- (69) Thomas W., 2004: pg. 82.
- (70) Thomas W., 2004: pg. 82.
- (71) Thomas W., 2004: pg. 82.
- (72) Thomas W., 2004: pg. 84.
- (73) Thomas W., 2004: pg. 85.
- (74) Thomas W., 2004: pg. 85.
- (75) Vermaut C., *Beleg van Oostende 1601-1604*, Archief stad Oostende, 2004, <<http://www.oostende.be/product.aspx?id=4956>>, laatst bekeken op 12/06/2013.
- (76) Julie Gardham, *Belägerung der Statt Ostende*, Keulen 1604-1605, Sp Coll RF 875, book of the month, Glasgow University library special collections department, maart 2004, <<http://special.lib.gla.ac.uk/exhibns/month/mar2004.html>>, laatst bekeken op 12/06/2013.
- (77) Lombaerde P., 1987: pg. 238.
- (78) Thomas W., 2004: pg. 89.
- (79) Thomas W., 2004: pg. 89.
- (80) Thomas W., 2004: pg. 89.
- (81) Thomas W., 2004: pg. 90.
- (82) Thomas W., 2004: pg. 93 en Henty G.A., 1890, <<http://www.online-literature.com/ga-henty/by-englands-aid-or-the-freeing/24/>>, laatst bekeken op 13/06/2013.
- (83) Thomas W., 2004: pg. 93.
- (84) Thomas W., 2004: pg. 93.
- (85) Henty G.A., 1890, <<http://www.online-literature.com/ga-henty/by-englands-aid-or-the-freeing/24/>>, laatst bekeken op 13/06/2013.
- (86) Thomas W., 2004: pg. 93.
- (87) Thomas W., 2004: pg. 95.
- (88) Vermaut C., 2004, *Beleg van Oostende 1601-1604*, Archief stad Oostende, <<http://www.oostende.be/product.aspx?id=4956>>, laatst bekeken op 12/06/2013.
- (89) Thomas W., 2004: pg. 19.
- (90) Thomas W., 2004: pg. 19.
- (91) Thomas W., 2004: pg. 114.
- (92) Billiet G., 1995: pg 11 en Thomas W., 2004: pg. 124; brief van Michael Florencio van Langren, Briefve description de la ville et havre d'Oostende, uit 1659.
- (93) Casier M., 2007: pg. 3.
- (94) Vermaut C., *In de kijker; het beleg van 1706*, Archiefbrief Oostende, juni 2006, blz. 1-2, <<http://www.oostende.be/product.aspx?id=4957>>, laatst bekeken op 13/06/2013.
- (95) Anoniem, *Plan Vande Gelegentheydt der Stadt Oostende, door de Geallieerde Troupes, onder Commando van syn Excellentie den Veltmarschalck Heer van Ouwerkerk, Belegert, den 20.en Juny 1706*, 1706, Pieter Rotterdam, Rijksmuseum Amsterdam, [RP-P-OB-83.407], <<http://www.geheugenvannederland.nl/?nl/items/RIJK04:RP-P-OB-83.407>>, laatst bekeken op 13/06/2013.
- (96) Callaert G. et al, 2005: *Inventaris van het bouwkundig erfgoed, Provincie West-Vlaanderen, Gemeente Oostende, Deel IA: Stad Oostende, Straten A-M, Deel IB: Stad Oostende, Straten N-Z en wijken Haven, Hazegras, Opex, Deel II: Deelgemeenten Mariakerke, Raversijde, Stene en Zandvoorde*, ID: 8061, <<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/8061>>, laatst bekeken op 09/05/2013.
- (97) Lombaerde P., 1987: pg. 245.
- (98) Met *Prince* waarschijnlijk als een mogelijk verkeerde vertaling van "Sint".
- (99) Popp kaart 1844

- (100) Billiet G., 1995: pg 15 en Callaert G. et al, 2005: *Inventaris van het bouwkundig erfgoed, Provincie West-Vlaanderen, Gemeente Oostende, Deel IA: Stad Oostende, Straten A-M, Deel IB: Stad Oostende, Straten N-Z en wijken Haven, Hazegras, Opex, Deel II: Deelgemeenten Mariakerke, Raversijde, Stene en Zandvoorde*, ID: 8061, <<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/8061>>, laatst bekeken op 09/05/2013.
- (101) De Vent G., 1991 : pg. 63.
- (102) Casier M., 2007: pg. 39.
- (103) Soms ook Albertusweg.
- (104) Casier M., 2007: pg. 7.
- (105) Callaert G. et al, 2005: *Inventaris van het bouwkundig erfgoed, Provincie West-Vlaanderen, Gemeente Oostende, Deel IA: Stad Oostende, Straten A-M, Deel IB: Stad Oostende, Straten N-Z en wijken Haven, Hazegras, Opex, Deel II: Deelgemeenten Mariakerke, Raversijde, Stene en Zandvoorde*, ID: 8061, <<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/8061>>, laatst bekeken op 09/05/2013.
- (106) Callaert G. et al, 2005: *Inventaris van het bouwkundig erfgoed, Provincie West-Vlaanderen, Gemeente Oostende, Deel IA: Stad Oostende, Straten A-M, Deel IB: Stad Oostende, Straten N-Z en wijken Haven, Hazegras, Opex, Deel II: Deelgemeenten Mariakerke, Raversijde, Stene en Zandvoorde*, ID: 8061, <<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/8061>>, Laatst bekeken op 09/05/2013.

266451

VOEDSELVOORZIENING VANUIT DE ZEEVISSERIJ TIJDENS W.O.1

... een beslissende fase in de geschiedenis van Oostende

door Roger JANSOONE

(lezing gehouden in de gemeentelijke bibliotheek van Bredene op 6 juni 2014)

=====

Uit de openingstoespraak van Schepen van Cultuur Eddy GRYSOON.

“ Roger Jansoone (uit Eernegem, maar een geboren en getogen Oostendenaar uit een oud geslacht van vissers, zeelieden en kapers) heeft als nationaal en vervolgens internationaal visserij-ambtenaar letterlijk en figuurlijk allerlei watertjes doorzwommen. Hij was tevens actief in de ontwikkelingssamenwerking (ABOS en FAO), werd Directeur bij het Ministerie van Landbouw en Chef Civiele Defensie voor de Voedselvoorziening en uiteindelijk ook civiele crisismanager “Food & Shelter” bij de NATO/CECC. Deze lezing is gebaseerd op zijn destijds in het ledenblad van de geschied- en heemkundige kring “De Plate” als vervolgserie gepubliceerde studie “Oostende en de zeevisserij tijdens de Eerste Wereldoorlog”, een thema dat nu in dit herdenkingsjaar opnieuw in de belangstelling komt.

Vanuit dit kenschetsend lokaal aspect krijg je een beeld van het erg moeizaam en wisselvallig dagelijks leven van de burgerbevolking tijdens die 4 jaar aanslepende bezetting, met voor ons (als hedendaagse toeschouwer) vaak ongewone beelden en invalshoeken. Dit belooft dan ook een boeiende avond te worden. En, om in de sfeer te blijven, wordt door het Gemeentebestuur een drankje aangeboden ... dat typisch “14/18” is. “

* * * * *